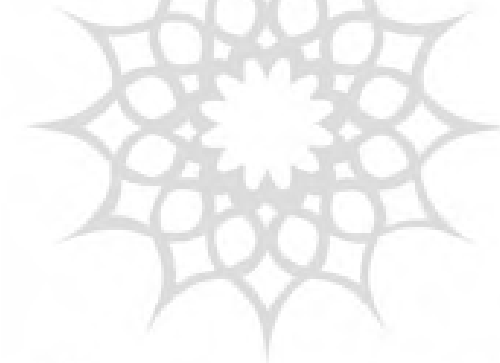

بررسی عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی در اقتصاد ایران

دکتر علی حسینی
عضو هیأت علمی دانشکده علوم
انسانی دانشگاه علم و فرهنگ
ابراهیم نبیونی
عضو هیأت علمی دانشکده علوم
انسانی دانشگاه علم و فرهنگ
محمد رضا آقاجانی
کارشناس ارشد کارآفرینی

کشور ایران با وجود دارا بودن موقعیت و شرایط مناسب جغرافیایی و شرایط اقلیمی، نیروی کار جوان و تحصیل کرده، داشتن منابع غنی و ... نتوانسته است در زمینه جذب FDI موفقیت‌های قابل ملاحظه‌ای را به دست آورد. در این بخش سعی بر آن است که عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی در ایران را بررسی کرده تا علل اصلی عدم جذب سرمایه گذاری خارجی مشخص گردد. در این مقاله مجموعه‌ای از سؤالات در قالب پرسشنامه، بین افراد نمونه آماری توزیع شده و سعی گردیده است با استفاده از نتایج حاصله، بر آیند نظرات و دیدگاه غالب بر پیکره تصمیم‌گیری و اجرائی کشور به دست آید. در این تحقیق افراد نمونه شامل اساتید دانشگاه‌ها، صاحب‌نظران اقتصادی، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مسئولان و کارشناسان دستگاه‌های اجرائی کشور و سرمایه‌گذاران داخلی بوده‌اند.

ژئوپولیتیک، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی

مطالعات فرهنگی

مجله علمی و پژوهشی

پژوهش‌های علمی و پژوهشی

مجله علمی و پژوهشی

پژوهش‌های علمی و پژوهشی

مجله علمی و پژوهشی

واژگان کلیدی: سرمایه گذاری خارجی، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی

مقدمه

در دنیای پیچیده و پرتلاطم کنونی بسیاری از کشورهای در حال توسعه برای قرار گرفتن در مسیر توسعه و افزایش رشد اقتصادی سرمایه گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی را در اولویت قرار داده اند و تشکیل سرمایه به عنوان یکی از متغیرهای حیاتی رشد اقتصادی محسوب می گردد. که نیروهای مولد جامعه را از طریق تولید کالاهای سرمایه ای افزایش می دهند تا از این طریق بتوانند به تولید کالاهای مصرفی و ضروری مبادرت ورزند.

در نظریه سنتی تجارت بین الملل فرض می شود که عوامل تولید (زمین، کار، سرمایه) قابلیت جابجایی در بین کشورها را ندارد ولی در دنیای کنونی و با گسترش روز افزون جریان گردش مالی بین المللی با انواع سرمایه گذاری‌ها از جمله قرضه دراز مدت، کمک‌های بلاعوض، سرمایه گذاری داخلی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی سر و کار داریم، در نظریه‌های اقتصادی ذکر می شود که سرمایه گذاری به عنوان یکی از عوامل مهم تولید باید به اندازه‌ای باشد که در معادله تولید و رشد اقتصادی متناسب با افزایش جمعیت و نیروی کار بوده و بتوانند جهت گسترش اشتغال، افزایش بهره‌وری و رشد صادرات، مؤثر واقع شود. از سوی دیگر به طور عمده در کشورهایی نظیر ایران توجه به موضوع «سرمایه گذاری خارجی» می تواند اهمیت ویژه‌ای به خود اختصاص دهد. این امر در حالی است که رشد کم سابقه جمعیت در کشورمان طی سال‌های اولیه انقلاب و ورود تدریجی زنان به بازار کار اهمیت این موضوع را مضاعف کرده است.

نقش سرمایه گذاری خارجی در برنامه ریزی‌های کشورهای در حال توسعه ای که اکنون از رشد اقتصادی بالایی برخوردار هستند غیر قابل

چشم پوشی است. در ایران نیز سابقه سرمایه گذاری کم و بیش به موزات تحولات سرمایه گذاری در کشورهای مختلف جهان شکل گرفته است اما سیر تحولات آن و نوسان های پدید آمده در جریان ورود سرمایه های خارجی بیشتر متأثر از تحولات سیاسی و اوضاع و احوال خاص سیاسی کشور در مقاطع زمانی گوناگون بوده است و فقط اهداف اقتصادی در این فرآیند مؤثر نبوده است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در پی آن جنگ تحمیلی مقدار سرمایه گذاری در کشور به شدت کاهش پیدا می کند و با توجه به برنامه اول توسعه متوجه می شویم هیچ اشاره ای به سرمایه گذاری خارجی نشده است.

با تصویب قانون برنامه دوم توسعه در نیمه دوم ۱۳۷۲ و پذیرش سرمایه گذاری های خارجی، پس از یک دوره توقف ۱۵ ساله، بار دیگر سرمایه گذاری خارجی در کنار سرمایه گذاری داخلی در ایران مورد توجه قرار گرفت، ولی در عمل شاهد عملکرد ضعیفی در این زمینه بوده ایم و علت عمده آن را می توان ناشی از شرایط خاص اقتصادی، سیاسی، نوسانات ارزی و ... دانست. این روند در برنامه سوم توسعه نیز ادامه یافت و به دولت اجازه اخذ یا تضمین تسهیلات مالی خارجی داده شد، در واقع این دوره با اتخاذ سیاست تنش زدایی، شاهد کاهش ریسک سرمایه گذاری بوده ایم. اما هنوز هم مقدار این سرمایه گذاری چندان قابل توجه نبوده است. بدین ترتیب می توان گفت طی سال های پس از انقلاب توانمندی های ایران در جذب سرمایه های خارجی افزایش چندانی نداشته است، علت عمده این پیامد را می توان با تأملی کوتاه بر شاخص ریسک اقتصادی ایران دریافت.^۱ در سال ۲۰۰۶ ایران از لحاظ شاخص ریسک فضای تجاری، در ردیف ۱۰۵ قرار دارد. این در حالی است که ایران در بین کشورهای خاورمیانه پس از امارات، قطر، رژیم صهیونیستی، بحرین، عمان، کویت، مصر، ترکیه، عربستان سعودی، اردن و لبنان در رتبه دوازدهم قرار دارد. چرا که هر تولیدی در اقتصاد فارغ از نرخ بازده تولیدی، مستلزم سرمایه گذاری قبلی است و هر سرمایه گذاری نیز از ابتدا نیازمند تأمین امنیت سرمایه از بدو سرمایه گذاری تا پس از پایان قدرت بازدهی آن می باشد. به عبارت دیگر شرط لازم برای تحقق سرمایه گذاری، تأمین امنیت و کلیه شئون مرتبط با آن است.^۲

اگر بستری که سرمایه گذاری در آن اتفاق می افتد حاکی از تثبیت اقتصادی و امنیت سرمایه نباشد سرمایه گذاری به سمت کارهایی که طبیعت خدماتی، احتکاری و معاملاتی دارند کشیده می شود تا سرمایه در مدت کوتاهی قابل نقد شدن باشد. به دلیل مباحث بالا مخاطراتی که سرمایه گذاری را به خطر می اندازد هم برای سرمایه گذاران و هم برای تصمیم گیرندگان اقتصادی حائز اهمیت است. این مخاطرات را می توان به دو دسته تقسیم کرد و مورد بررسی قرار داد.

گروه اول: مخاطراتی هستند که سبب آسیب دیدن اصل سرمایه می شود. در صورتی که احتمال وقوع چنین وقایعی بالا باشد انتظار می رود صاحبان سرمایه اقدام به جابجایی سرمایه خود از زمینه مورد نظر کنند که این گروه مخاطرات شامل: حوادث طبیعی و غیر طبیعی مانند تغییر نظام حکومتی که در واقع اصل مالکیت سرمایه را به مخاطره می اندازد.

گروه دوم: این دسته از مخاطرات متوجه اصل سرمایه نیست بلکه عدم اطمینان را متوجه بازده سرمایه می کند این عدم اطمینان عملاً سبب افزایش هزینه تولیدات شده و منجر به خروج بنگاه های ضعیف تر از صنعت مورد نظر می شود. این گروه مخاطرات شامل تغییر قیمت ها، مصادره تولیدات بنگاه ها، اعتصابات، تغییر فناوری و اشتباهات مدیریتی، تغییر ارزش پول ملی و ... را در بر می گیرد.^۳

وقوع هر یک از این پدیده ها می تواند سبب جابجایی و تخصیص مجدد منابع سرمایه ای در اقتصاد شود، چنانچه در شرایط موجود نرخ بازدهی و نرخ ریسک سرمایه در داخل و خارج از کشور یکسان باشد، جابجایی سرمایه در داخل و از صنعتی به صنعت دیگر صورت خواهد گرفت. اما اگر مابه التفاوت نرخ بازدهی و نرخ ریسک در خارج از کشور پر منفعت تر از داخل کشور باشد باید منتظر حرکت منابع سرمایه ای به خارج و توقف سرمایه گذاری های خارجی در کشور خود باشیم.

عوامل مؤثر بر سرمایه گذاری خارجی در ایران

۱-۲- مزایای سرمایه گذاری خارجی:

در این قسمت، از پاسخ دهندگان خواسته شده است که مزایای سرمایه گذاری خارجی را رتبه بندی نمایند. نمودار زیر از

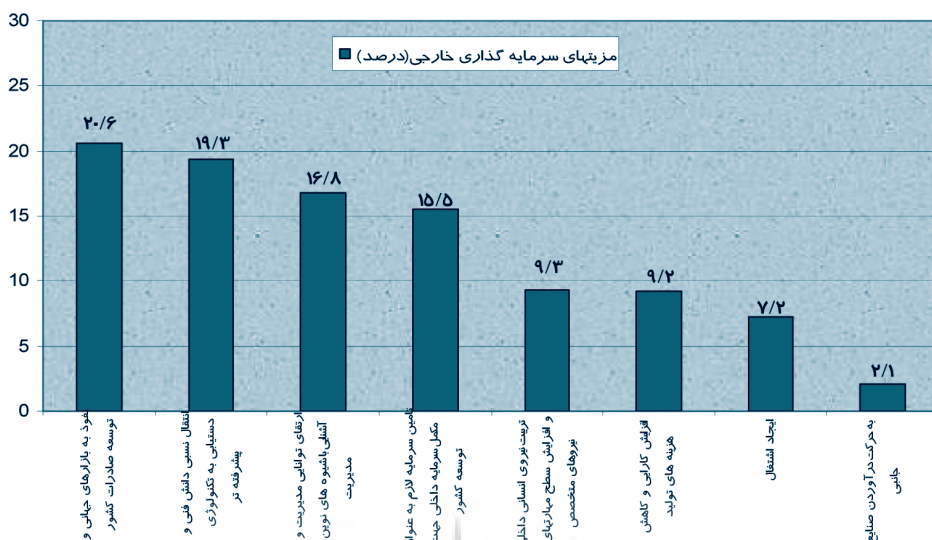
۱- هادی زنوز، بهروز، (۱۳۷۹). سرمایه گذاری خارجی در ایران

۲- بر اساس آخرین اطلاعات ارائه شده از سوی مؤسسه بیزنس مانیاتور

۳- نظیفی، فاطمه. (۱۳۷۴)، اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد کشورهای در حال توسعه. دانشگاه علامه طباطبایی. ص ۴۶

پاسخ‌های ارائه شده استخراج گردیده‌است.

نمودار شماره ۱ - مزایای سرمایه‌گذاری خارجی

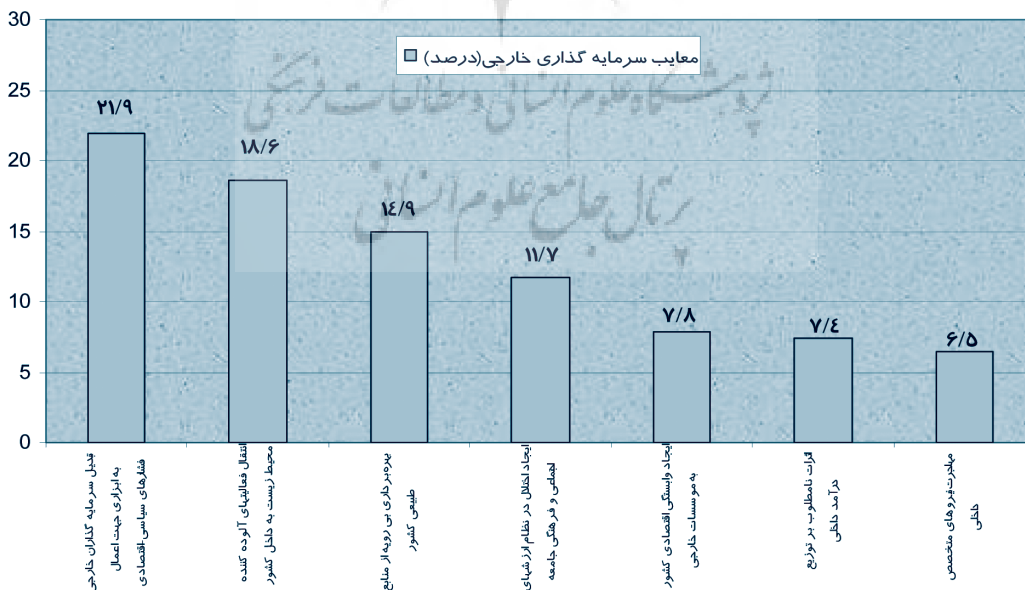

سه مزیت «نفوذ به بازارهای جهانی»، «انتقال نسبی دانش فنی» و «ارتقای توانایی مدیریت» در نظر پاسخ‌دهندگان دارای بالاترین اهمیت بودند. مجموعاً ۵۶/۷ درصد پاسخ‌دهندگان، اقتصاد ایران را در سه موضوع مذکور، دارای نقص و کاستی جدی‌تری دانسته و فکر می‌کنند که سرمایه‌گذاری خارجی کمکی در جهت بهبود این سه نقیصه باشد.

۲-۲- معایب سرمایه‌گذاری خارجی:

در این قسمت نیز رتبه‌بندی و اهمیت هر یک از معایب سرمایه‌گذاری خارجی از پاسخ‌دهندگان خواسته‌شده که نتیجه زیر حاصل گردیده است.

نمودار شماره ۲ - معایب سرمایه‌گذاری خارجی

همان‌گونه که در نمودار فوق ملاحظه می‌شود سه موضوع «دخالت شرکت‌های چندملیتی در مسائل داخلی»، «نگرانی در خصوص محیط زیست» و «بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی کشور» جزء بالاترین زبان‌ها محسوب می‌شوند و در

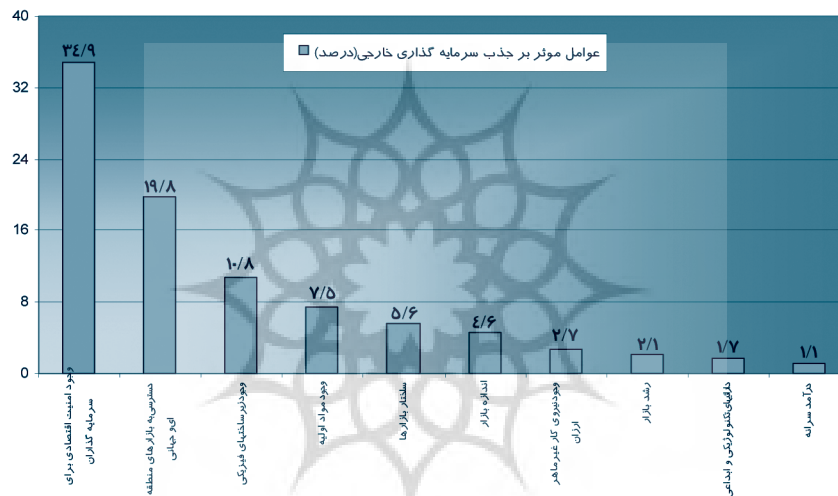
مجموع ۵۵/۴ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

۲-۳- عوامل اقتصادی موثر بر جذب سرمایه گذاری خارجی:

در این بخش پاسخ دهندگان با اهمیت‌ترین عوامل اقتصادی موثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی را بیان کرده‌اند. از نظر پاسخ‌دهندگان، سه عامل «امنیت اقتصادی»، «دسترسی به بازارهای بین‌المللی» و «وجود زیرساخت‌های فیزیکی» دارای بیشترین اهمیت هستند.

نکته شایان اهمیت این است که بیش از ۳۰ درصد پاسخ‌دهندگان (۳۴/۹ درصد) موضوع «امنیت اقتصادی» را جهت جذب سرمایه‌های خارجی دارای اهمیت بالایی می‌دانند. به عبارت دیگر شاید بتوان این گونه بیان داشت که یکی از شروط اصلی جذب سرمایه‌های خارجی، وجود امنیت برای سرمایه‌گذاران خارجی می‌باشد و به نظر می‌رسد یکی از بسترهای مهمی که در ایران بایستی به آن توجه شود، ایجاد و تثبیت امنیت اقتصادی کشور است و بدیهی است که این امر خود به لوازم، ابزارها و بستریابی نیازمند می‌باشد.

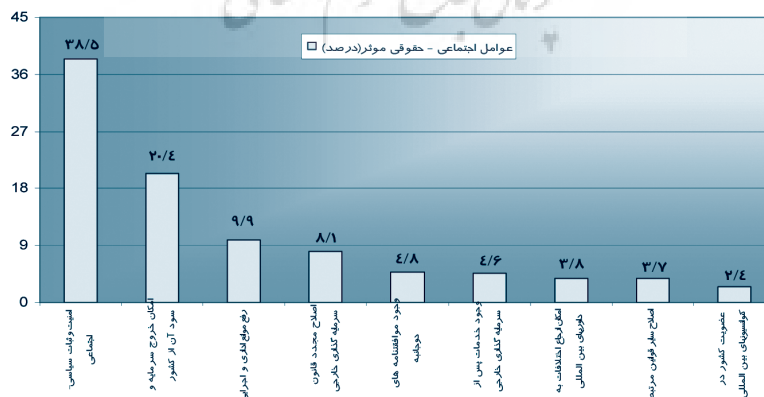
نمودار شماره ۳ - عوامل اقتصادی موثر بر جذب سرمایه گذاری خارجی

۲-۴- عوامل اجتماعی و حقوقی موثر بر جذب سرمایه گذاری خارجی:

نتایج پاسخ‌های این پرسش نیز به شرح نمودار شماره ۴ بوده است.

نمودار شماره ۴ عوامل اجتماعی و حقوقی موثر بر جذب سرمایه گذاری خارجی

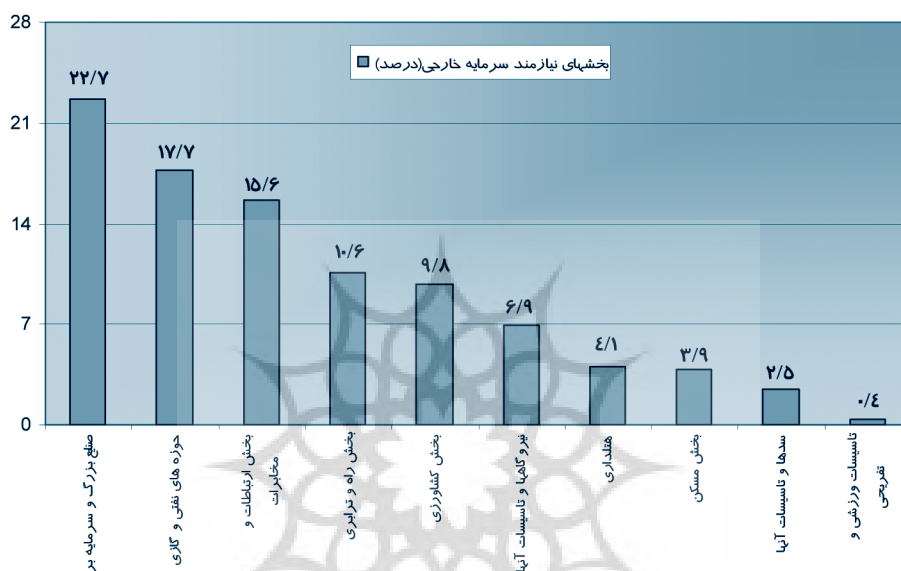
۱- امنیت اقتصادی: واژه امنیت اقتصادی خود مفهوم گسترده‌ای دارد ولی می‌توان گفت امنیت اقتصادی در این رابطه از متغیرهای نهادی مانند ثبات دولت، حاکمیت نظم و قانون، خطر بروز درگیری داخلی و خارجی، شکاف میان انتظارات مردم و عملکرد اقتصادی دولت تأثیر می‌گیرد.

همان گونه که ملاحظه می شود، دو عامل «امنیت و ثبات سیاسی- اجتماعی» و «امکان خروج سرمایه و سود آن از کشور» جزء عوامل اجتماعی- حقوقی دارای بالاترین اهمیت می باشند.

۲-۵- بخش های نیازمند سرمایه گذاری خارجی:

در این بخش از پاسخ دهندگان خواسته شده که مهمترین بخشهای اقتصاد را که نیازمند سرمایه خارجی هستند مشخص نمایند.

نمودار شماره ۵ بخش های نیازمند سرمایه گذاری خارجی

با توجه به نمودار فوق، سه بخش «صنایع بزرگ و سرمایه بر»، «حوزه های نفتی و گازی» و «بخش ارتباطات و مخابرات» دارای بیشترین اولویت همکاری با طرف های خارجی برشمرده شده اند. به نظر می رسد در پاسخ به این سؤال، سه ویژگی مورد توجه قرار گرفته است

- ۱- در بخش های دارای اولویت، مقدار و حجم سرمایه در حد قابل توجهی است (سرمایه بر بودن این بخش ها)؛
- ۲- برای صنایع مذکور، دانش فنی و تکنولوژی پیشرفته مورد نیاز است (تکنولوژی بر بودن این بخش ها)؛
- ۳- بخشها و صنایع ذکر شده، جزء بخشهایی هستند که دارای ارزش افزوده بالایی برای کشور هستند.

۲-۶- اولویت بندی اصلاحات قانونی جهت جذب سرمایه گذاری خارجی:

در این بخش اهمیت و اولویت بندی اصلاحات قانونی مورد نیاز پرسیده شده است. ملاحظه می شود که اصلاح «قوانین گمرکی»، «قانون کار» و «قانون تجارت» جزء موارد پراهمیت می باشند و مجموعاً ۴۴/۶ درصد را به خود اختصاص داده اند.

جدول شماره ۱ - اولویت بندی اصلاحات قانونی

درصد	شرح
۱۶/۸	قوانین گمرکی
۱۴/۱	قانون کار
۱۳/۷	قانون تجارت
۱۰/۳	سیاست‌های ارزی
۹/۱	مقررات صادرات و واردات
۷	قانون مالیات‌ها
۶/۲	برخی اصول قانون اساسی
۵/۶	مقررات مربوط به خصوصی سازی
۴/۲	قوانین بیمه
۴/۲	قانون ثبت علائم و اختراعات
۱/۷	جذب سرمایه‌های خارجی ربط چندانی به اصلاح سایر قوانین ندارد
۱/۳	قوانین بودجه‌های سنواتی
۰/۶	قوانین زیست محیطی
۵/۲	بدون پاسخ

۲-۷- اولویت بندی موانع و مشکلات اداری و اجرایی پیش روی جذب سرمایه گذاری خارجی:

جدول ۲ نشان می‌دهد که «اخذ مجوز سرمایه‌گذاری خارجی»، «فرآیند تسویه تعهدات ارزی صادرات و واردات» و «اخذ مجوز اقامت و کار» جزء مهمترین مشکلات پیش‌روی سرمایه‌گذاران خارجی است و در مجموع ۵۰/۵ درصد کل پاسخ‌ها را تشکیل می‌دهد.

جدول شماره ۲ - اولویت‌بندی موانع اداری و اجرایی

درصد	شرح
۲۲/۵	اخذ مجوز سرمایه‌گذاری خارجی
۱۵/۳	فرایند تسویه تعهدات ارزی صادرات و واردات
۱۲/۷	اخذ مجوز اقامت و کار
۸/۴	دریافت مجوزهای صادرات و واردات
۸/۴	روشهای رسیدگی به دفاتر و حسابهای شرکتهای متوسط سازمان امور مالیاتی
۷/۳	اخذ مجوز برای اتباع خارجی
۷/۱	اخذ مجوز ثبت شرکت
۴/۸	دریافت زمین
۲/۴	اخذ کارت بازرگانی
۲/۴	پرداخت عوارض شهرداری
۸/۷	بدون پاسخ

۳- نتیجه‌گیری

در چند سال گذشته، تعداد قابل توجهی از کشورهای در حال توسعه شروع به تغییر سیاست‌های خود در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی نموده‌اند. بسیاری از آنها سیاست‌های محدودکننده‌ای را که حاکی از بدبینی در مورد فواید این نوع سرمایه‌گذاری بود، به سیاست‌هایی تغییر دادند که به طور فزاینده‌ای در پی جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشند. تغییرات در طرز تلقی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی، با تغییراتی در ترتیبات نهادی نیز همراه بوده‌است که از آن طریق دولت‌ها روابط خود با سرمایه‌گذاران خارجی را اداره می‌نمایند.

بخشی از نقایص موجود ناشی از عدم تلاش کافی از جانب دولت‌ها برای تغییر بنیانی فرایندهای تصمیم‌گیری در جهت ساده‌سازی و تمرکز واقعی آنها در یک سازمان واحد می‌باشد. تردید اکثر دولت‌ها در مورد سودمند بودن سرمایه‌گذاری خارجی سبب گردیده که دولت‌ها به فشارهای سیاسی نیروهای مخالف (بعضاً احزاب مخالف) تسلیم شده و برای خشنودی تمامی گروه‌ها تنها به تغییرات رونیایی اکتفا نمایند. آنچه مسلم است این‌که، اصلاح مدیریت سرمایه‌گذاری خارجی کاری آسان نیست. اصلاح ساختاری ساده، پایدار نخواهد ماند و اصلاح واقعی نیاز به برنامه‌ای دارد که دقیق تدوین شده باشد و منش بوروکراتیک و تمایلات سیاسی را به حساب آورد. به علاوه اصلاحات، بدون پشتیبانی یک اراده سیاسی قوی به وقوع نخواهد پیوست.

البته علی‌رغم این که تعداد کمی از کشورهای در حال توسعه دارای سیستم کاملاً آزاد سرمایه‌گذاری خارجی هستند، سیستم‌گزینه‌های خاصی برای سرمایه‌گذاری خارجی ضروری است. اکثر این کشورها سازوکارهایی برای قبول سرمایه‌گذاران خارجی به طور انتخابی دارند. به هر حال قاطعیت مقررات ورود سرمایه‌گذاری در کشورها بسیار متفاوت است. اکثریت کشورها دارای قوانین عمومی یا مقرراتی هستند که سرمایه‌گذاری خارجی در بعضی صنایع مانند توزیع،

حمل و نقل محلی، خدمات عمومی و ... را ممنوع می‌نماید. در برخی دیگر از کشورها نیز مالکیت عمده خارجی بر مؤسسات و صنایعی که در دفاع ملی نقش حساسی دارند، ممنوع است. البته برخی دولت‌ها در این رابطه فقط قوانین عمومی دارند و برخی نیز سیاست فعال‌گزینشی را در مورد سرمایه‌گذاری اعمال می‌کنند؛ هرچند این احتمال وجود دارد که معیارهای قابل اعمال برای تصمیم‌گیری شفافیت کافی نداشته باشد.

با توجه به این که تکیه بر قوانین عمومی احتمالاً اجازه ورود سرمایه‌گذاری مخرب را می‌دهد، روش پروژه در مورد گزینش سرمایه‌گذاری ظاهراً برای کشورها مناسب‌تر به نظر می‌رسد. قوی‌ترین مورد برای استفاده از روش پروژه برای کشورهایی است که تعرفه‌ها و دیگر قوانین حمایتی را در مقابل رقابت به کار می‌گیرند. اما اگرچه این دولت‌ها برای نپذیرفتن پروژه‌های زیانبار بر سیستم گزینش متکی بوده‌اند، لکن اندک اطلاعات موجود حاکی از آن است که حتی چنین روش گزینشی خیلی مؤثر نبوده است. در واقع به نظر می‌رسد در برخی موارد پروژه‌های زیانبار در مقایسه با پروژه‌های سودمند، شانس تقریباً یکسانی برای پذیرش دارند و لذا این امر دقت نظر بیشتری را می‌طلبد.^۱

باید توجه داشت که دو مورد از عمده‌ترین و مهم‌ترین مسائلی که کشور میزبان در ارتباط با سرمایه‌گذاری خارجی با آن مواجه است، افزایش منافع ملی و کاهش تهدیدهاست. واقعیت این است که هدف کشورهای میزبان از جذب سرمایه‌های خارجی، توسعه اقتصادی و بهبود رفاه جامعه است؛ در حالی که هدف شرکت‌های صادرکننده سرمایه، بیشینه کردن سود خود در شبکه جهانی است. گاه کشورهای میزبان برای حداکثر کردن منافع ملی و کاهش تهدیدها و زیان‌ها، تدابیر الزام‌آوری را برای شرکت‌های چندملیتی مطرح می‌کنند؛ از آن جمله است اعمال ضوابط زیست محیطی، جلوگیری از انحصار در بازار داخلی و ...^۲

منابع:

۱. وزارت بازرگانی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، «سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران: رفتارها، موانع و راهکارها»، تهران، ۱۳۷۹.
۲. وزارت بازرگانی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، «سرمایه‌گذاری خارجی در جمهوری اسلامی ایران: رفتارها، موانع و راهکارها»، تهران، ۱۳۷۹، ص ۵۵.
۳. هادی زوز، بهروز، «سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»، نشر و پژوهش فرزاد روز، ۱۳۷۹.
۴. هادی زوز، بهروز، «درباره سرمایه‌گذاری خارجی»، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۳.
۵. هادی زوز، بهروز، مقاله «درباره سرمایه‌گذاری خارجی»، تهران، ۱۳۷۷.
۶. هادی زوز، بهروز، مقاله «درباره سرمایه‌گذاری خارجی»، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۳.
7. A, Madarassy, «Trends in Private Investment in Thirty Development Countries»,
8. Borensztien, Edward, «The effect of External Debt on Investment, Finance & Development. Sep, 1989, 381 World Bank, Wash. D.C. No. 6
9. D. Van Raen Donck, «The Political Economy of the Competition for Foreign Direct Investment», An Evaluation of Incentives, 1991.
10. J. Y. Wang & M. Blomstrom, Foreign Investment and technology Transfer A simple Model, European Economic Review, 1992. Vol 36, I, P. 137-155.
11. Keith. E Maskus; Guifang Yang, Journal International dela gestion technologique, Volume : 19, 2000. pages 22-34.
12. P. Wickham, «Information Externalities Affecting the Dynamic of FDI» the case of China IMF, 1994.

۱ - «پیرامون سرمایه‌گذاری خارجی»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۶.

۲ - هادی زوز، بهروز، «درباره سرمایه‌گذاری خارجی»، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۳.